

NICULESCU

CODY CASSIDY

Oameni extraordinari și marile lor descoperiri

- CINE A BĂUT PRIMA BERE? ● CINE A INVENTAT ROATA? ● CINE A DESCOPERIT SĂPUNUL?
- CINE A SPUS PRIMA GLUMĂ?

CODY CASSIDY

Oameni extraordinari și marile lor descoperiri

Cine a băut prima bere?

Cine a inventat roata?

Cine a descoperit săpunul?

Cine a spus prima glumă?

Traducere: Sinziana Dobrogeanu

NICULESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CASSIDY, CODY

Oameni extraordinari și marile lor descoperiri : Cine a băut prima bere?

Cine a inventat roata? Cine a descoperit săpunul? Cine a spus prima glumă? /

Cody Cassidy ; trad. de Sinziana Dobrogeanu. - București : Editura Niculescu, 2021

ISBN 978-606-38-0541-7

I. Dobrogeanu, Sinziana (trad.)

94

0

© 2020 by Cody Cassidy

Titlu original: *WHO ATE THE FIRST OYSTER?*

The Extraordinary People Behind the Greatest Firsts in History, by Cody Cassidy

© Editura NICULESCU, 2021

Bd. Regiei 6D, 060204 – București, România

Telefon: 021 312 97 82; Fax: 021 314 88 55

E-mail: editura@niculescu.ro

Internet: www.niculescu.ro

Comenzi online: www.niculescu.ro

Comenzi e-mail: vanzari@niculescu.ro

Comenzi telefonice: 0724 505 380, 021 312 97 82

Redactor: Anca Natalia Florea

Tehnoredactor: Lucian Curteanu

Coperta: Carmen Lucaci

ISBN 978-606-38-0541-7

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.

Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

Editura NICULESCU este partener și distribuitor oficial **OXFORD UNIVERSITY PRESS** în România.

E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

Cuprins

Introducere	15
1. Cine a făcut pentru prima dată o invenție?	29
2. Cine a descoperit focul?	43
3. Cine a mâncat prima dată o stridie?	57
4. Cine a inventat îmbrăcămintea?	69
5. Cine a tras prima săgeată?	79
6. Cine a pictat prima capodoperă a lumii?	91
7. Cine a descoperit pentru prima dată Americile?	103
8. Cine a băut prima bere?	113
9. Cine a realizat prima intervenție chirurgicală?	125
10. Cine a mers pentru prima dată călare?	139
11. Cine a inventat roata?	151
12. Cine a fost ucigașul din prima crimă învăluită în mister din lume?	163
13. Cine a fost primul om al cărui nume ne este cunoscut?	177
14. Cine a descoperit săpunul?	189
15. Cine s-a îmbolnăvit pentru prima dată de variolă?	203
16. Cine a spus prima glumă pe care o cunoaștem?	221
17. Cine a descoperit insulele Hawaii?	235
Mulțumiri	253
Bibliografie și referințe suplimentare	255

Introducere

„Căci neînfricat a fost cel ce a mâncat primul o stridie.”*

JONATHAN SWIFT

În 1991, victima celui mai controversat caz de crimă din lume a fost găsită la o altitudine de aproximativ 3.200 de metri în Alpii Ötztal, în nord-estul Italiei, la nici cinci metri depărtare de granița cu Austria. Bărbatul, poreclit mai apoi Ötzi, murise în urma unei răni provocate de o săgeată înfiptă în spate, corpul său devenind cel mai studiat cadavru din întreaga istorie a umanității. În toamna anului 2017, am decis să văd cu propriii ochi locul faptei. Era pentru prima dată când mă implicam într-o cercetare penală, așa că, pentru început, am procedat cum mi-am închipuit că ar face-o orice criminalist cu experiență: am reconstituit traseul parcurs de victimă înainte de incident.

Reconstituirea a fost posibilă în mod cu totul neașteptat, deși crima fusese comisă cu aproape o mie de ani înainte de

* “He was a bold man that first ate an oyster”, *A Compleat Collection of Genteel and Ingenious Conversation, Dialogue 2, 1738. (n. trad.)*

construirea Marii Piramide din Gizeh. Datorită oamenilor de știință care au găsit straturi de polen în aparatul digestiv al victimei și au identificat sursa acestora, am putut reface cu precizie ultimele douăsprezece ore din viața lui Ötzi. Nici măcar un copoi nu i-ar fi putut lua atât de bine urma.

Ötzi a făcut ultima sa drumeție pe actualul teritoriu al Italiei nordice. Fâșia de pământ pe care a călcat Ötzi a fost desprinsă din teritoriul Austriei după Primul Război Mondial, deși, cel puțin când am fost eu în vizită, localnicii nu păreau să știe nimic despre această schimbare. Arhitectura, gastronomia, cultura, semnele indicatoare, ba chiar și salutarile erau cât se poate de austriece, până într-acolo încât a trebuit să mă uit pe hartă ca să mă lămuresc de care parte a graniței mă aflu.

Am luat-o la pas dis-de-dimineăță. În scurt timp mi-am dat seama că Ötzi trebuie să fi fost într-o formă fizică de invidiat în ziua morții sale. Alpii Ötztal nu au o pantă lină precum dealurile de la poalele Munților Sierra Nevada, cu care, de altfel, eram obișnuit, ci aș putea spune că pur și simplu țâșnesc spre cer din văile râurilor. Sunt atât de abrupti, încât chiar și poteca mai domoală pe care și-a ales-o Ötzi cotește brusc de nenumărate ori, ca un râu plin de meandre, străpungând zăpada și ceața.

Anchetatorii au stabilit că Ötzi a murit la puțin timp după ce a luat un prânz ușor pe vârful muntelui, ceea ce îmi dă de înțeles că acesta se pricepea mult mai bine decât mine să citească semnele vremii. Atunci când eu am ajuns pe creastă, începuse să ningă și o ceață deasă acoperea trecătoarea. În timp ce mă uitam pierdut la drumul îngust și alunecos care urma să mă ducă spre locul de veșnică odihnă a lui Ötzi, am zărit câțiva turiști pe munte, primii pe ziua

respectivă, care își fixau bretelele de la crampoane pe ghete. Nu ne prea puteam înțelege în cuvinte, dar după câteva gesturi îndreptate spre tenișii din picioarele mele am înțeles de la ei că riscam să-l însoțesc pe Ötzi în veșnica sa odihnă dacă mai continuam drumul așa. La nici 500 de metri de locul crimei și la aproape 10.000 de metri depărtare de casă, am hotărât că, în situația de față, va trebui să mă mulțumesc doar cu interviurile luate arheologilor care au realizat cercetări la locul faptei.

Incursiunea eșuată la locul crimei a fost unul din demersurile pe care le-am întreprins ca parte a acestui proiect de anvergură, desfășurat de-a lungul a trei ani, la capătul căruia s-a născut această carte. La început mi-am dorit să realizez o anchetă a „premierelor” din istoria umanității, dar curând lucrarea mea s-a extins, înglobând și portretele-robot ale oamenilor care au făcut posibile aceste invenții unice. Mi-am dat seama că, pe măsură ce adunam informații despre descoperirile din preistorie, voiam să știu mai multe și despre oamenii din spatele lor. Din păcate, cele mai multe reconstituiri ale epocii preistorice ignoră aproape în totalitate existența individului și vorbesc despre „oameni” în general, însă nu și despre om.

Prin urmare, m-am lansat în aventura descoperirii acestor indivizi de excepție din istoria noastră îndepărtată. Am stat de vorbă cu peste o sută de experți, am citit zeci de cărți și sute de articole științifice. Am comandat de pe internet obsidian și am încercat să-mi rad barba cu acesta, m-am dus să văd cu ochii mei prima mare operă de artă a umanității. Am făcut focul folosind cremene și pirită, am tras cu un arc ce reprezenta o replică a unuia preistoric, am lăsat un terci de grâu la fermentat ca să obțin bere și, în sfârșit,

aproape că mi-am riscat viața pe ultimul drum parcurs de Ötzi.

La final, am reușit să identitic șaptesprezece astfel de indivizi remarcabili, care au trăit înaintea apariției scrisului sau și-au petrecut viața fără să deprindă acest meșteșug. Oamenii de știință știu bine de existența acestor oameni care au pus piatra de temelie a vieții moderne prin faptele lor extraordinare, decisive pentru destinul nostru. Următorul pas a fost să adresez o serie de întrebări profesioniștilor din toate domeniile, începând cu arheologi, ingineri, geneticieni, astrologi și terminând cu diverși producători de bere. Am vrut să știu ce fel de oameni ar fi putut fi acești indivizi rămași necunoscuți nouă, ce anume gândeau, unde s-au născut, despre ce anume vorbeau (dacă vorbeau, bineînțeles!), ce fel de haine purtau, în ce anume credeau, unde locuiau, cum au murit, cum au ajuns să facă respectivele descoperiri și, cel mai important dintre toate, de ce ele contează atât de mult pentru noi.

Dacă privim de la o distanță de mii de ani, progresul cultural, tehnologic și schimbările care au dus la evoluția umanității par să se fi petrecut într-un ritm constant. Metalul a luat treptat locul pietrei, blănurile au fost încet, dar sigur, abandonate în favoarea materialelor textile, culesul de fructe a fost înlocuit de producția agricolă. Toate aceste schimbări par să se fi petrecut progresiv, tocmai de aceea suntem înclinați să presupunem că niciun individ, oricât de remarcabil ar fi fost acesta, nu ar fi putut să joace un rol

semnificativ în traiectoria aparent inevitabilă a istoriei umanității – sau a ritmului său de evoluție aparent imobil.

De fapt, lucrurile nu s-au petrecut gradual, perspectiva noastră fiind cea care ne oferă această iluzie. O astfel de gândire ignoră chiar și felul în care tehnologia s-a dezvoltat sau evoluția noastră ca specie a avut loc: cu intermitențe și indivizi aparte în prima linie. Buștenii care se rostogoleau de pe coastele munților nu s-au transformat singuri în roți pentru care, ci a fost nevoie ca cineva să inventeze roata și osia, considerate de mulți oameni de știință drept cele mai mari descoperiri ale lumii în domeniul mecanicii. A fost nevoie, de asemenea, ca cineva să tragă prima săgeată cu arcul pentru ca cea mai eficace armă a lumii să fie descoperită. Mărturiile scrise nu le-au păstrat numele acestor inventatori, dar un nume este doar un simplu detaliu. Știința modernă ne poate furniza astăzi detalii edificatoare despre aceste adevărate genii ale preistoriei.

În general, se evită alăturarea termenilor „geniu” și „preistoric” din cauza stereotipurilor promovate de desenele animate și de caricaturile vechi. Există și tentația de a pune în mod greșit semnul egal între unelte și tehnologie, pe de o parte, și inteligență, pe de altă parte. Adjectivul „preistoric” este atribuit numai oamenilor care au trăit înainte de apariția scrisului, iar primul sinonim pe care îl vom găsi în cele mai multe dicționare va fi „primitiv”. În consecință, această echivalare produce, în mod evident, următorul raționament: oamenii care au trăit „înainte de zorii civilizației

noastre” erau doar niște sălbatici analfabeți, eventual niște idioți, niște brute care trăiau în peșteri întunecate, grohăiau ca niște porci și mâncau plescăind hălci de mamut.

Acesta este, însă, un simplu stereotip și, ca orice stereotip, poate fi demontat foarte ușor în urma câtorva întrebări. Așa-zișii oameni ai peșterilor, care, de fapt, au trăit foarte puțin în aceste locuri, aveau nevoie de o bază de cunoaștere mult mai amplă decât oamenii de astăzi, născuți în era industriei alimentare și a diviziunii muncii. Supraviețuirea lor depindea de o înțelegere de tip enciclopedic a mediului înconjurător, pentru că fiecare dintre ei trebuia să meargă în recunoaștere, să culeagă fructe, să vâneze, să omoare, să confecționeze practic toate vasele din care mâncau și toate obiectele pe care le foloseau, dar și să-și construiască un acoperiș deasupra capului. Era obligatoriu să știe care plante erau otrăvitoare și care puteau fi un leac pentru boală și în ce anotimp și unde creștea fiecare. De asemenea, aceștia trebuiau să cunoască dinamica migrației sezoniere a animalelor pe care le vâneau. Oamenii de știință cu care am stat de vorbă mi-au spus că nu există nicio dovadă care să susțină faptul că geniile erau o prezență mult mai rară în preistorie decât în zilele noastre, ci că, dimpotrivă, există argumente în favoarea a exact opusului ipotezei.

Nu caut să fiu o persoană controversată sau să fac speculații atunci când afirm că epoca preistorică a fost populată de genii. De fapt, o astfel de afirmație nici nu ar trebui să fie astfel etichetată.

Tipologia oamenilor din preistorie era una destul de amplă, căci, după cum veți vedea în cele ce urmează, au existat și atunci neghiobi, tâmpiți, trădători, lași, haimanale, precum și psihopați cruzi, veșnic în căutarea răzbunării. Și

atunci de ce nu ar fi existat și oameni de talia lui Leonardo da Vinci sau a lui Isaac Newton? Din nou, nu fac speculații, ci doar vă atrag atenția asupra unei realități dovedite, indiscutabile, care poate fi oricând verificată pe pereții pictați ai peșterilor din Franța sau pe tăblițele de lut inscripționate din Orientul Mijlociu, poate fi găsită în insulele Pacificului de Sud și adăpostită, în Rusia, de un mormânt așezat pe un car. Newton este considerat drept părintele analizei matematice și onorat așa cum se cuvine. De ce nu am proceda la fel și cu cel care a inventat matematica? Cristofor Columb a dat din întâmplare peste un nou continent, America, și este considerat un personaj ilustru. Ce părere aveți despre cel care chiar a pus piciorul pentru prima dată în America, cu 16.000 de ani înainte de Columb? Sau despre cel care a căutat și a găsit cel mai izolat arhipelag din lume, cu 500 de ani înainte ca marele Columb să-și săvârșească marea descoperire (repet, din întâmplare)?

Adjectivul „preistoric” înseamnă pur și simplu că numele și povestea respectivilor oameni nu au fost consemnate nicăieri. Viețile lor nu au fost, în niciun caz, mai puțin remarcabile decât cele ale urmașilor lor, ba chiar în unele cazuri au fost cu mult mai deosebite. Bunul nostru simț ar fi trebuit să ne conducă la această concluzie încă de acum multă vreme, dar a fost nevoie de știința modernă pentru a îndepărta orice urmă de îndoială în această privință.

S-a scris foarte puțin până acum despre indivizii de marcă ai preistoriei, pentru că, de fapt, oamenii de știință nu aveau foarte multe lucruri de spus. Arheologii au descoperit oase și unelte străvechi, dar acestea nu au constituit un material suficient pentru a emite ipoteze despre umanitatea, individualitatea și motivele posesorilor acestora. Lucrurile

au luat, însă, o turnură neașteptată de-a lungul ultimelor decenii, când știința modernă a aruncat o nesperat de multă lumină asupra trecutului nostru îndepărtat. ADN-ul oamenilor din preistorie poate fi acum recuperat din oasele descoperite în siturile arheologice și analizat așa cum se cuvine, dând viață unor povești cu totul noi și surprinzătoare despre supraviețuitorii care au trăit la marginea lumii locuibile, originea molimelor și chiar despre apariția îmbrăcămintei. Paleolingviștii au readus la viață limbi preistorice, ceea ce a ajutat la reconstituirea traseului migrațiilor popoarelor, a modului lor de viață, precum și la stabilirea provenienței câtorva descoperiri, printre care se numără și roata.

Arheologia a fost supusă și ea unor schimbări decisive în ultimii douăzeci de ani. Numărul descoperirilor a crescut atât de mult, încât autorii au ajuns să includă, în mod invariabil, în articolele lor, o prefață în care își cereau scuze pentru revelațiile care aveau inevitabil să se producă în timpul ce urma să se scurgă între redactarea și publicarea materialelor (de fapt, pe asta am inventat-o eu). A vrea să scrii despre preistorie este, astăzi, ca și cum ai vrea să încerci marea cu degetul, nu numai din cauza noilor descoperiri, dar și pentru că vechile descoperiri sunt analizate cu ajutorul unor instrumente de lucru noi.

Studiile recente din domeniul antropologiei au scos la iveală tiparele de gândire specifice oamenilor din preistorie. Cercetări precum cea efectuată de Donald Brown de la Universitatea din Santa Barbara au adus în atenția lumii o consecvență neașteptată între sute de culturi ale umanității, extrem de diferite între ele, ca de exemplu locuitorii din regiunile muntoase ale insulei Papua-Noua Guinee și bancherii din sudul cartierului Manhattan. Eforturile lui Brown

și ale altor cercetători în vederea găsirii unor astfel de similitudini s-au concretizat într-o listă cu ceea ce antropologii numesc „trăsături umane universal valabile”. Este vorba, de fapt, despre un set de caracteristici grăitoare, extrem de specifice, care se pot observa în cadrul *fiecărei* culturi de pe glob.

În secolul al XIII-lea, la întoarcerea din călătoria întreprinsă în Orient, Marco Polo avea să uimească întreaga Europă cu poveștile sale despre triburile Padaung și Kayan, aflate în Thailanda și Birmania, la care văzuse practici de alungire a gâtului. Un astfel de obicei și cravata pe care o poartă occidentalii par, la prima vedere, produsul a două tipare de gândire complet diferite, însă, de fapt, ele își au rădăcinile în aceeași dorință, profund umană, de afirmare a individualității și de împodobire a propriului trup. Ar fi fost, dimpotrivă, cu mult mai ciudat dacă Marco Polo ar fi descoperit o cultură în care nimeni nu-și decora trupul; de altfel, niciun antropolog nu a făcut o astfel de descoperire. Această dorință este una dintre sutele de trăsături universal valabile identificate de antropologi de tipul lui Donald Brown, iar mulți cercetători sunt de părere că acestea sunt cele mai bune ferestre prin care putem arunca o privire către vechile culturi din care nu ne-a mai rămas nicio mărturie arheologică, căci ele nu descriu indivizi, ci ajută la definirea naturii umane.

În prezent beneficiem de instrumente evaluate prin care putem sonda trecutul nostru îndepărtat, însă multe întrebări fundamentale au rămas încă fără răspuns. I-am întrebat, de exemplu, pe doi arheologi de seamă ai lumii când a început Homo sapiens („omul inteligent”) să vorbească într-o limbă pe deplin dezvoltată și să gândească în felul în care o facem noi astăzi. Răspunsurile lor au indicat două

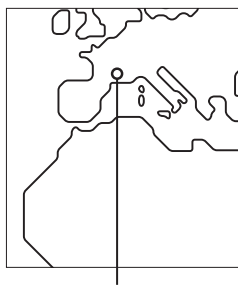
momente situate la mai mult de 100.000 de ani distanță, ceea ce mă face să cred că trecutul nostru este încă învăluit într-o ceață deasă.

6.

Cine a pictat prima capodoperă a lumii?

Dacă timpul petrecut de specia noastră pe pământ ar fi echivalentul unei zile, **s-ar putea spune că prima capodoperă a lumii a fost pictată seara, puțin după ora 21:00** (adică cu 33.000 de ani în urmă).

Cu 33.000 de ani în urmă

Prima capodoperă

Într-o peșteră situată mai sus de râul Ardèche, cu vedere la minunatul pod natural Pont d'Arc din sud-vestul Franței, pe un perete de calcar, în spatele unei intrări protejate în

zilele noastre de o ușă din oțel, se află schițată cea mai veche dovadă materială a geniului uman.

Este vorba de o pictură. Arheologii o numesc „Fresca cu cai” și are un singur autor. Opera, desenată cu o bucată de cărbune, la lumina lămpii, acum aproximativ 33.000 de ani, este considerată astăzi un exemplu de necontestat al geniului preistoric.

Peștera Chauvet adăpostește peste 400 de picturi rupestre create în decursul a 5.000 de ani de ocupare ocazională a acesteia, dar o alunecare de teren a blocat intrarea în ea în urmă cu 25.000 de ani. Peștera cu aceste capodopere a rămas ascunsă până când Jean-Marie Chauvet și un grup de speologi amatori au redescoperit-o în 1994. Peter Robinson, artist și editor la Fundația Bradshaw – o asociație care se ocupă cu studierea și conservarea artei rupestre în lume –, mi-a mărturisit că doar cei mai buni desenatori ai lumii ar fi putut să dea viață picturilor de pe pereții peșterii, considerate a fi niște opere cu un grad înalt de măiestrie artistică.

Dintre toate desenele din această peșteră decorată de maștri, „Fresca cu cai” iese în evidență. Este capodopera unui artist care a trăit cu aproape 30.000 de ani înaintea construirii primei piramide, care a lucrat repede, cu o bucată de cărbune, la lumina pâlپăitoare a unei lămpi cu ulei, pentru a da naștere celui mai vechi exemplu de genialitate preistorică.

Cine a fost acest artist?

Să-l numim Jean.

Voi presupune că era vorba despre un bărbat, deoarece singurul pictor identificat cu certitudine în peșteră de arheologi avea o înălțime de 1,82 metri, judecând după urma mâinii de pe perete.

Jean s-a născut în urmă cu 33.000 de ani, pe teritoriul Franței moderne, adică cu aproape 30.000 de ani înainte ca cineva să scrie ceva. Arheologii numesc această perioadă Aurignacian, iar cultura sa este caracterizată de o artă foarte sofisticată care includea mărgelile de fildeș, sculpturi, picturi rupestre, precum și unele dintre cele mai vechi instrumente muzicale descoperite până acum.

Mostrele de ADN extrase recent din oasele descoperite în peșterile Goyet din Belgia ne sugerează că Jean avea pielea închisă la culoare, era brunet cu părul creț și ochi căprui.

Arăta exact la fel ca un om din zilele noastre. Arcada proeminentă a primilor *Homo sapiens* deja se retrăsese până la momentul nașterii lui Jean și nu avem niciun motiv să credem că s-ar fi evidențiat fizic în vreun fel dacă astăzi ar fi stat într-un colț de stradă.

Chiar dacă fața lui ne-ar fi azi familiară, Jean s-a născut totuși într-o Europă pe care ochii omului modern cu greu ar mai putea-o recunoaște. Scandinavia era acoperită de calote glaciare, iar în Alpi ghețarii aveau o grosime de peste 1,5 kilometri. Aceștia înmagazinaseră atât de mult din apa mării, încât Jean ar fi putut ajunge în Anglia mergând pe jos. Ca să supraviețuiască, purta blănuri groase de urs și de ren, căptușite cu mai multe straturi de blană de lup, cusute laolaltă. Deși se știe că vânătorii europeni din era glaciară vâneau mamuți, dovezile arheologice arată că aceștia reușeau de puține ori să doboare animalele uriașe. În schimb, trei sferturi dintre rămășițele descoperite pe șantierele arheologice din Aurignacian sunt oase de ibex, ceea ce ne indică faptul că alimentația lui Jean se baza pe carnea acestui animal agil și puternic, asemănător caprelor-de-munte.

Lui Jean îi plăcea muzica și e posibil ca ocazional să fi cântat și el. Arheologii au descoperit, în situri din Aurignacian, cele mai vechi instrumente muzicale, inclusiv fluier mici confecționate din fildeș sau din oase de vultur. Replici ale fluierelor respective indică faptul că acestea produceau sunete similare unei înregistrări de proastă calitate, sunete ce se întindeau pe nu mai puțin de cinci octave. Același interval este valorificat, de exemplu, în melodii moderne precum “Baa Baa Black Sheep” sau “Stairway to Heaven” de la Led Zeppelin.

Jean trăia în Europa Occidentală alături de urși-de-peșteră, rinoceri, reni, lei-de-peșteră și, bineînțeles, împreună cu alte grupuri de *Homo sapiens*, deși contactele dintre ei erau sporadice pe întinsul acestui continent cu o densitate neînchipuit de mică a populației. Azi, în Portland, Oregon, trăiesc mai mulți *Homo sapiens* decât trăiau în toată Europa pe vremea lui Jean.

Jean, asemenea celorlalți *Homo sapiens* moderni, s-a născut cu abilitatea de a desena. Studii făcute pe copii care nu au luat niciodată lecții de desen arată că aceștia pot desena și fără îndrumare imagini recognoscibile și pot înțelege ce reprezintă un desen. Cu alte cuvinte, desenul nu este o invenție, ci o abilitate nativă.

Însă talentul său nu putea să se transforme într-o înzestrare reală dacă nu ar fi fost recunoscut și cultivat de la o vârstă fragedă. Avem chiar motive să credem că Jean a primit o educație în acest sens. Când l-am întrebat pe Robison despre posibilitatea existenței pe atunci a unui sistem oficial de educație, a spus că picturile din epoca Aurignacian, precum cele din Chauvet, sunt atât de bine proporționate și unitare din punct de vedere stilistic, încât se poate

crede că nu a fost vorba doar despre mimetism și că e posibil să fi existat chiar și pe atunci un sistem consacrat de ucenicie. Robinson mi-a spus că „cercetătorii vorbesc despre o posibilă «școală de artă» preistorică”, iar dovezile de pe pereții acestor peșteri preistorice indică un sistem oficial de educație mult mai avansat decât am bănuî că este posibil într-o asemenea cultură străveche. Pictura nu reprezenta o îndeletnicire lipsită de importanță, cel puțin nu atunci când se manifesta în peșteri precum Chauvet. „Arta era luată foarte în serios”, spune Robinson.

Această dedicare a timpului și a resurselor în sprijinul artei de către o societate restrânsă de vânători-culegători care trăia într-o Europă acoperită de gheață poate părea absurdă pentru aceia dintre noi care au crescut cu bine-cunoscutele imagini ale „oamenilor peșterii”, îmbrăcați în piei de tigru, împărțindu-și timpul între a-și procura hrană sau a deveni ei înșiși hrană. Dovezile cele mai demne de a fi crezute sugerează că această percepție nu este doar greșită, ci de-a dreptul înapoiată. Șansele ca Jean să fi fost un geniu sunt la fel de mari ca cele ale unui om născut în zilele noastre și există câteva dovezi conform cărora oamenii obișnuiți din preistorie erau chiar mai inteligenți decât omologii lor actuali. De exemplu, creierul său era cu 10% mai mare decât cel al unui om modern, lucru care poate fi pus pe seama faptului că masa musculară a primilor *Homo sapiens* era mai dezvoltată decât cea a omului mediu. Este posibil totuși ca în timp creierul nostru să fi devenit mai eficient. Nu putem, însă, exclude pur și simplu ipoteza că omul preistoric avea o capacitate intelectuală mai mare.

Pentru a supraviețui, Jean trebuia să înțeleagă mult mai bine mediul în care trăia decât noi astăzi. Era nevoie să ia

urma vânatului și să-l prindă, să construiască, să ciopârțească, să gătească, să lupte, să comunice, să socializeze și să confecționeze unelte. Trebuia să știe care plantă vindecă și care este otrăvitoare, unde se găsește apă, cum să interpreteze anotimpurile în funcție de mișcarea stelelor, traseele de migrație ale animalelor sau teritoriul lor și, nu în ultimul rând, cum să confecționeze tot ce avea în posesie. În absența scrisului, se putea baza doar pe memorie.

Haideti să ne închipuim ce vârstă avea Jean când a pictat fresca. Cuvântul „geniu” ne duce cu gândul la capodopere create la vârste precoce, precum cea a lui Mozart care a compus „Simfonia numărul 1” când avea doar opt ani. Ruta către genialitate este, însă, una ocolitoare, conform unui studiu al economistului olandez Philip Hans Franses. Contrar percepției populare despre genii, foarte puțini pictori au atins apogeul carierei înainte de vârsta de 20 de ani. În schimb, maeștrii creează opera lor cea mai valoroasă de obicei după ce împlinesc 40 de ani. Divizia de Populație a O.N.U. estimează că media de vârstă în timpul lui Jean era de 44 de ani, dar dacă o persoană reușea să supraviețuiască copilăriei, putea ajunge să trăiască chiar și 50 sau 60 de ani.

Așadar, ar fi rezonabil să presupunem că Jean atinsese deja maturitatea când a pictat „Fresca cu cai”. Nu numai că ajunsese să stăpânească arta picturii, ci și obținuse un anumit grad de recunoaștere din partea comunității, ceea ce i-a înlesnit acordarea privilegiului de a picta pereții peșterii.

Când Jean a intrat în peșteră, a avut parte de o experiență senzorială unică. Pe spectrul luminii o noapte întunecată pare mai aproape de lumina miezului zilei decât de obscuritatea totală dintr-o peșteră, ceea ce înseamnă că, odată intrat aici, Jean s-a cufundat într-un întuneric nemaivăzut,

negru ca smoala. Ca să poată vedea, Jean folosea torțe din lemn de pin sau lămpi cu grăsime de animal ce produceau la fel de multă lumină precum o lumânare. Ca atare, nu și-a văzut niciodată lucrarea în întregime. În schimb, arta rupestră prindea viața odată cu umbrele. Lumina fugitivă dezvăluia și însuflețea animalele de parcă acestea ar fi tășnit direct din piatră.

Sunetele sporeau aura de mister. Uneori, în peșteră era înspăimântător de liniște, alteori se auzea apa clipocind sau prelingându-se în ritm sacadat de pe stalactite, răsrângându-și ecoul în toate încăperile peșterii.

Ne putem da seama cu ușurință cum Jean, prins între întuneric, lumina pâlپătoare, umbre și sunete, privea arta ca pe ceva viu și misterios. Ne putem închipui cum peșterile erau un sălaș cu aură de biserică și de teatru, devenind locuri cu puteri supranaturale. Absența oaselor umane, a artefactelor și a resturilor domestice ne dovedește că peșterile nu erau folosite ca adăpost. Chauvet era, mai degrabă, un loc demn de a fi pictat, vizitat și, poate, venerat. Este puțin probabil ca arheologii să găsească vreodată dovezi ale organizării unor ceremonii religioase în peștera Chauvet. Există însă un craniu de urs-de-peșteră așezat pe o piatră, în centrul uneia dintre grote, care arată în mod evident ca un altar.

Jean și-a început opera analizându-și mai întâi „pânza”: calcar crăpat, o suprafață care oferea atât provocări unice, cât și prilejuri favorabile. Pereții aveau conturul sinuos, creând o suprafață inegală, cu multe asperități. Un pictor talentat ca Jean a folosit-o însă în avantajul său, pentru a da senzația de perspectivă și de mișcare, și a ținut seama de profilul pereților când s-a gândit la subiectul său, nealegând

oameni sau locuri. Urma să picteze, așa cum făcea de obicei, animalele mărețe ale timpului său.

Unul dintre misterele legate de arta rupestră din Aurignacian este motivul pentru care artiștii desenau aproape în exclusivitate animale. În cele peste 400 de picturi din Chauvet, nu există decât un singur om, desenat parțial. Nu există nici copaci, munți sau vreun peisaj de orice fel. Nu se observă nici măcar o aluzie la masivul și emblematicul pod natural Pont d'Arc, care se întrezărește la intrarea în peșteră. Artiștii din Aurignacian nu numai că pictau doar animale, ci aveau și niște specii predilecte. Jean nu reproducea animale pe care le vedea des, precum ibexul, căci la fel cum veverița și guguștiucul sunt neglijați în arta și mitologia moderne, și ibexul sau iepurele erau puțin reprezentați pe atunci. În schimb, Jean alegea să picteze animalele puternice și fioroase din universul său: rinoceri, lei, urși-de-peșteră și bizoni. Desena figurile impozante de eroi, nu trepădușii.

Jean a pregătit suprafața pe care urma să picteze curățând-o de depunerile de calcar, astfel încât cărbunele său negru să contrasteze cu pereții albi. Drept pensulă a folosit un cărbune din pin-de-pădure, pe care l-a manevrat cu mâna stângă, potrivit cercetărilor legate de artiștii talentați efectuate de neurologul Norman Geschwind, de la Universitatea Harvard.

Felul în care se intersectează liniile în „Fresca cu cai” îl face pe Robinson să creadă că Jean și-a început tabloul stând pe vine pentru a desena cei doi rinoceri care își ciocnesc coarnele în partea dreaptă de jos a picturii. Urmele lăsate de degetele pictorului sugerează că, din când în când, Jean dădea cu mâna peste desen. Arheologul Jean Clottes,

autorul cărții *Cave Art* („Arta rupestră”) și unul dintre primii oameni ai zilelor noastre care a intrat în peșteră, crede că, pe măsură ce desenau, artiștii precum Jean își atingeau tablourile pentru a se conecta cu spiritele personajelor. În șamanism, comunicarea cu supranaturalul se face în ambele direcții, iar Clottes crede că artiștii din Aurignacian desenau animalele și pentru a putea vorbi cu spiritul lor.

Jean lucra repede. Judecând după rinocerii aflați în luptă, a pictat în sensul acelor de ceasornic și s-a deplasat de la dreapta la stânga. Mai întâi a desenat un cerb, apoi doi mamuți și deasupra, zimbrii – strămoșii sălbatici ai vitelor domestice. În mijlocul operei sale, „într-un spațiu pe care-l rezervase special pentru ei”, îmi spune Robinson, Jean a pictat capodopera sa: cei patru cai.

A început din stânga sus și a desenat de sus în jos. Fiecare cal pare că aleargă în galop, iar de la dreapta la stânga, în ordine, trei sunt reprezentați cu botul larg deschis, gâfâind, iar al patrulea, nechezând.

În încheiere, ca un ultim detaliu, Jean a gravat conturul cailor, parcă din dorința de a-i aduce în prim-plan. Specialiștii estimează, pe baza tehnicii, a vitezei și a culorii cu care a fost desenată pielea – rezultat al unui amestec de cărbune și lut –, că armăsarii au fost desenați toți odată, într-o succesiune rapidă, de către același artist.

„Au inventat deja totul.” Așa se zvonește că ar fi spus Pablo Picasso la plecare, după ce a vizitat peșterile cu artă rupestră din Lascaux, la fel de spectaculoase, descoperite în 1940, în sud-vestul Franței.

Lista inovațiilor artistice create de Jean și de alți pictori din Aurignacian este lungă. Se credea că perspectiva, o tehnică ce folosește mărimea și unghiurile pentru a crea iluzia

celor trei dimensiuni pe o suprafață bidimensională, a fost utilizată pentru prima dată de către artiștii atenieni și perfecționată în timpul Renașterii, dar Jean a întrebuițat-o cu aproape 30.000 de ani înainte, la rinocerii prinși în luptă și la caii care parcă coboară din desen. Pointillismul, adică folosirea punctelor și a spațiului pentru a crea o imagine, este pus pe seama artiștilor francezi de la sfârșitul anilor 1800, dar totuși, lângă intrarea în peștera Chauvet, un pictor a utilizat pointillismul pentru a desena un mamut roșu.

Șablonul și imaginea negativă sunt, de asemenea, frecvente în peștera Chauvet. Artiștii foloseau oase subțiri, goale pe dinăuntru, pentru a sufla ocră pe perete, în jurul mâinilor lor cu degetele răsfirate. Efectul urmărit era de a lăsa o urmă pe perete, unică, care parcă reflectă o dorință străveche de a spune: „Am fost aici.” Una dintre aceste amprente este atât de clară, încât un chirurg ortoped căruia i-am arătat imaginea a putut spune că degetul mic, îndoit într-un mod ciudat, a suferit o fractură la al patrulea sau al cincilea metacarp. „S-a vindecat, dar imperfect”, mi-a spus medicul.

Se pare că unii artiști au folosit și animația. Un bizon de pe pereții din Chauvet are opt picioare neclare, o idee aclamată ca fiind nouă și inovatoare abia 32.000 de ani mai târziu.

Dacă Jean și-a petrecut tinerețea într-un atelier de ucenici, este posibil ca la maturitate să fi dorit să transmită mai departe știința sa. Poate că a dat înconjurul peșterii cu următoarea generație de pictori, căci aproape de capătul ei, pe drumul spre încăperea altarului, lângă niște tăciuni rămași de la o torță, se găsește o adâncitură în noroi. În urmă cu 30.000 de ani, acolo a pășit un copil, lăsând una dintre cele mai vechi urme de talpă umană din lume.

Se poate ca Jean să fi murit la scurt timp după realizarea picturii, după cum le era soarta oamenilor în vârstă din Aurignacian. Poate că a fost victima unui accident, a unei infecții sau poate că a avut parte de o moarte violentă. Comunitatea din care făcea parte credea în spirite și practica ritualuri de înmormântare, așa că am putea fi îndreptățiți să sperăm că un om atât de apreciat pentru măiestria sa artistică a fost cinstit prin artă după moarte.